ISSN 2029-1701
ISSN 2335-2035 (Online)

Research Journal
PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER
2022 (30)

SENOVĖS ROMĖNŲ BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS BRUOŽAI

Laurynas PAKŠTAITIS
Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademija
Maironio g. 27, LT-44298 Kaunas
Telefonas (837) 303663
El. paštas: pakstaitis@mruni.eu
Advokatas
Telefonas (8 682) 83288
L. Stuokos-Gucevičiaus 13/10, LT-01122 Vilnius
ORCID ID: 0000-0001-7041-8881

DOI: 10.13165/PSPO-22-29-07

Anotacija. *Studijuojant teisės bei teisėsaugos mokslus labai svarbu, o kartu ir įdomu atsigręžti į praeitį. Tai svarbu ne tik smalsumo patenkinimui, bet ir savivokos, teisinės savimonės formavimui, profesionalumo įtvirtinimui, taip pat pasiektos pažangos įvertinimui, europinio tapatumo pažinimui. Nežinodami teisinių mechanizmų kilmės, neįvertiname vertingos patirties, prarandame nematerialųjį turtą. Studijuojant baudžiamojo teisingumo mokslus, šiuolaikinę baudžiamąją teisę kartais kyla kitas klausimas: kokia buvo, jei iš viso buvo romėnų baudžiamoji teisė? Šis klausimas įdomus, kadangi senovės Romos civilinė teisė studijuojama gan plačiai. Lietuvos teisės studijose senosios Romos baudžiamojo teisingumo klausimams beveik neskiriamas joks dėmesys. Jei romėnų civilinei teisei ir teisės istorijai skiriama nemažai dėmesio, baudžiamojo teisingumo genezės klausimai retai ką sudomina, studijos koncentruojamos į nūdienos teisinio vertinimo analizę. Straipsnio tikslas – aktualizuoti istorinę įžangą į senąsias baudžiamosios teisės užuomazgas romėnų teisėje Lietuvos baudžiamosios teisės ir teisės istorijos studijų kontekste, iškelti pradmenis, nurodyti esminių normų formavimąsi, pagrindines nusikalstamas veikas, jų bruožus, aiškinimą, skatinti gilesnį domėjimąsi ir mokslinę diskusiją. Dėl temos platumo straipsnyje neaptariami bausmės klausimai senovės romėnų baudžiamojoje teisėje.*

Pagrindinės sąvokos: *senovės Romos baudžiamoji teisė, senovės romėnų baudžiamoji teisė, furtum, vis, rapina, raptum.*

Įvadas

Studijuodami šiuolaikinę teisę atsigręžiame atgal ir mokomės iš praeities. Istorijos pažinimas leidžia suvokti teisės normų kilmę, sąlygotumą, suteikia vertingos patirties, atkleidžia nematerialaus turto klodus.

Studijuojantiems teisės mokslus tenka susidurti su senovės Romos civilinė teise. Taip pat ir su teisės istorija, kuri trumpai apibūdina nusikalstamų veikų teisinio vertinimo problemas jų ištakose Antikoje. Studijuojant baudžiamojo teisingumo mokslus ir šiuolaikinę baudžiamąją teisę iškyla klausimas: kokia buvo, ar iš viso egzistavo romėnų baudžiamoji teisė? Šis klausimas įdomus, kadangi senovės Romos civilinė studijuojama plačiai ir gana giliai; senosios civilinės teisės nuostatos neprarado prasmės net praėjus keliems tūkstantmečiams.

Kokia buvo senoji baudžiamoji teisė ir kokios jos ištakos – šis klausimas įdomus, bet nėra vienareikšmio atsakymo į jį. Nėra išlikę daugybės pirminių šaltinių, o nemaža dalis žinių grindžiamos išlikusiomis nuotrupomis, kurios surašytos gerokai vėliau, nei veikė pati sistema ir tyrėjų hipotezėmis užpildant tai, kas neišliko. Kartu sunku įsivaizduoti efektyviai veikiančią valstybę, kurioje nebūtų įstatymu įteisintos valstybinės ar viešosios teisingumo palaikymo sistemos, nusikaltimų įvertinimo sistemos, baudžiamosios teisės bei baudžiamojo proceso. Šiuolaikinio žmogaus požiūriu - nebent jis būtų anarchistas ar kraštutinis liberalas, - valstybė be teismų, nuosprendžių ir kalėjimų egzistuoti negali. Valstybė apgina silpnesnįjį, nuskriaustąjį, viešą interesą, vertės kūrimą, pati save nuo perversmų ar išorės grėsmių. Pamatuota valstybės

prievarta palaikomas teisės gyvybingumas, santykių tarp asmenų pastovumas, užtikrinamas nešališkas teisingumas. Todėl kyla klausimas, ar senovės Roma, kaip valstybė, pasižymėjusi intensyvia plėtra, užkariavimais, pasaulėžiūros sklaida, universalumu, savo įtakos plėtimu galėjo išsiversti be baudžiamojo teisingumo sistemos. Klaidinga manyti kad baudžiamojo teisingumo sistemos nebuvo, kaip ir klaidinga šią svarbią senovės Romos teisės istorijos sritį ignoruoti. Gilesnio tyrimo nusipelno klausimas, kokia baudžiamojo teisingumo sistema buvo, kokios jos prielaidos, ar galima ją sieti su rašytiniais teisės aktais, kokie iš jų išlikę, kokią įtaką turėjo jie turėjo teisinės minties raidai, kokios veikos buvo laikomos nusikaltimais ir kokia atsakomybė už jas numatyta.

Tyrimo naujumas. Šiuolaikinės Lietuvos teisės studijose senosios Romos baudžiamojo teisingumo klausimams beveik neskiriamas joks dėmesys. Jei romėnų civilinei teisei ir teisės istorijai skiriama nemažai dėmesio, baudžiamojo teisingumo genezės klausimai retai ką sudomina. Senovės Romos teisė beveik išimtinai vertinama tik kaip civilinė teisė ir veikos, turinčios ne vien civilinį pobūdį kartais vertinamos tik kaip civilinės. Baudžiamojo teisingumo nuotrupų paminėjimo galima rasti tik teisės istorijos vadovėliuose. Iš šiuolaikinių baudžiamosios teisės mokslininkų vienintelis D. Pranka savo disertacijoje paminėjo senosios romėniškos baudžiamosios teisės bruožus. Tarpukariu senosios baudžiamosios teisės, baudžiamumo pradus ir senosios Romos baudžiamojo teisingumo sistemą nagrinėjo prof. Vladimiras Stankevičius. Užsienio teisės mokslininkai šiai temai skiria nemažai dėmesio. Nagrinėjama ir baudžiamoji sistema bendrai, ir atskiros jos normos, institutai, idėjos, bausmių sistema, procesas, laisvųjų piliečių bei vergų teisinės atsakomybės aspektai ir kiti klausimai.

Tyrimo objektas. Pradų kilmės, idėjų, pradinių kriminalizavimo nuostatų klausimai skatina ieškoti atsakymų, todėl tyrimo objektas – senovės Romos baudžiamosios teisės pradai, veikų baudžiamumą sąlygojusios idėjos, įstatymai, numatę nusikalstamas veikas bei pagrindinės veikos.

Tyrimo tikslas – aktualizuoti jau sukauptą teisės istorijos mintį, pateikti trumpą istorinę įžangą į senąsias baudžiamosios teisės užuomazgas romėnų teisėje, nurodyti esminių normų formavimąsi, pradus, pagrindines nusikalstamas veikas, jų bruožus, aiškinimą, skatinti gilesnį domėjimąsi ir mokslinę diskusiją. Dėl apimties ribotumo straipsnyje nenagrinėjami specifiniai klausimai susiję su atpildu, kalte, jos formomis, bausmių klausimai.

Tyrimo problemos. Tyrimas dėl lietuviškos tradicijos romėnų teisę vertinti tik kaip civilinę, analizės stokos nemaža dalimi yra aprašomojo pobūdžio, o akademinė diskusija dėl šaltinių ypatybių ribota. Būtina paminėti ir temos teiginių bei išvadų sąlygiškumą. Temos ypatumas tas, kad ji pasižymi išvestinių šaltinių gausa, tačiau pirminių šaltinių mažai. Dėl šaltinių įvairovės, autorių nuomonių apie istorinius faktus, interpretacijų apie tai, kaip galėjo būti, vertimo iš lotynų kalbos ypatybių, tyrimo teiginiai ir idėjos kai kuriais atvejais yra sąlygiški. Kai kuriais atvejais negalima daryti kategoriškų išvadų, kadangi ne visos baudžiamosios normos išliko rašytiniuose šaltiniuose. Kai kurias normas atspindi amžininkų raštai ir nuomonės, tačiau ne jų tekstas; kai kuriais atvejais autoriai remiasi gerokai vėlesnėmis kodifikacijomis bei kompiliacijomis, kai normos prarado pirminį pavidalą ir buvo papildytos komentatorių. Kas ypatingai svarbu, neretai daromos išvados senąsias normas lyginant su šiuolaikinėmis, su dabar egzistuojančia tradicija, kuri gerokai nutolusi. Visos šios aplinkybės svarbios darant išvadas bei formuojantis asmeninę skaitytojo nuomonę. Todėl dėmesingumas, kritinis požiūris, laisvesnis teisinis interpretavimas atsižvelgiant į istorinį kontekstą būtini skaitant šį straipsnį.

Rašant straipsnį buvo stengiamasi remtis keliais įvairių laikotarpių šaltiniais, kurie atspindi teiginį ar idėją bei ją patvirtina. Dėl kai kurių klausimų atspindžio literatūroje ribotumo, autoriaus mokslinė diskusija taip pat ribota. Senovės romėnų teisė nuo valstybės susikūrimo iki

žlugimo apėmė apie tūkstančio metų laikotarpį, kuris nebuvo ir negalėjo būti vienalytis. Dažniausiai tiriamų, analizuojamų teisės normų šaltinių laikotarpis dar kitas – daug sužinome iš Digestų ir Justiniano kodifikacijų, kurios surašytos jau Vakarų Romos imperijai žlugus. Jos surašytos rytų Romos imperijos teisininkų, dirbusių kitoje kultūrinėje terpėje ir kitame erdvėlaikyje, geografiškai ir kultūriškai nutolusiame nuo ištakų, kur viskas prasidėjo.[1] Straipsnio tikslas – paskatinti ieškoti ir atsigręžiant į praeitį ieškoti naujų sprendimų. Tekste (dažniausiai skliaustuose, *kursyvu*) pateikiama kiek įmanoma daugiau lotyniškų sąvokų, atkeliavusių iš tiriamo laikotarpio.

> *„Žmonijos istorija patvirtina, jog baudžiamoji teisė būtina vien dėl to, kad padėtų žmonėms sėkmingai gyventi kartu“* (Wessels, 2003, p. 28)

Senojo baudžiamojo teisingumo sistemos paieškos. Laiko ir erdvės ribos: senovės Roma

Romėnų teisė – tobuliausia senovės pasaulio teisės sistema, vientisa ir visa apimanti, šios teisės pagrindu susiklostė turtingiausia teisinė kultūra, ilgiems laikams tapusi visos žmonijos turtu (Maksimaitis, 2002, p. 54). Šios teisės sistema siejama ir su Vakarų teisės istorijos pradžia. „Mūsų modernioji teisė ir teisinė mąstysena suformuota Romėnų teisės“ (Ziemermann, 2007, p. 11). Todėl teisės studijos nemažai dėmesio skiria senajai romėnų civilinei teisei – ir neatsitiktinai, jos nuostatos universalios, lanksčios ir praėjus tūkstantmečiams sudaro privatinės teisės branduolį. Viešosios teisės ir baudžiamojo teisingumo sistemos klausimas sudėtingesnis ir ne toks aiškus. Baudžiamojo teisingumo sistema, kaip ją suprantame šiandien, kaip savarankiškas mechanizmas susiformavo daug vėliau, naujaisiais laikais. Romos laikotarpiu tokios sistemos bruožai jau pradėjo ryškėti ir sudarė pagrindą vėlesnei baudžiamajai teisinei minčiai. Nusikalstamų veikų įvertinimas aktualus visais laikais. Kaip suvokiame šiuolaikiškai, jis svarbus keliais aspektais – visuomenės interesų apgynimo, nukentėjusiojo interesų apgynimo, padarytos veikos įvertinimo; svarbi ir valstybės, kaip koncentruotos galios įtaka tokių veikų įvertinimui ir bendro apsaugos mechanizmo formavimui.

Šiame straipsnyje vartojama sąvoka „Senovės romėnų baudžiamoji teisė“ – sąlyginė, nes apibendrina labai ilgą Romos, kaip valstybės gyvavimo laikotarpį, pasižymėjusį savitais valstybės bruožais, priklausomai nuo istorinio laikmečio ir socialinių sąlygų. Ji sąlyginė ir dvejopo – civilinio ir baudžiamojo – kai kurių veikų pobūdžio.

„Romėnų teisė buvo teisės sistema (*ordo iuris*), gyvavusi senovės Romoje nuo jos įkūrimo 753 m. pr. Kr. iki imperatoriaus Justiniano Didžiojo (483–565 m.) mirties, beveik šimtą metų po Vakarų Romos imperijos žluginimo 476 metais. Per tūkstantį metų nuo Dvylikos lentelių įstatymų (451–450 m. pr. Kr.) iki Justiniano didžiojo kodifikavimo apie 530 m., romėnai sukūrė labiausiai ištobulintą ir išsamią pasaulietinę teisės sistemą antikos laikais (Domingo, 2017, p. 1).

Periodizacijos požiūriu laikotarpis, į kurį patenka senosios Romos teisės sąvoka – labai ilgas. Jį priimta skirstyti istoriniais Romos gyvavimo laikotarpiais, susijusiais su valstybės valdymu, valdovais, jos raida. Lietuvos teisės istorijoje siūloma periodizacija, kuri apima tris arba keturis romėnų teisės laikotarpius: pirma, seniausią VI-III pr. Kr., archainės teisės; antra, ikiklasikinį, (III a. pr. Kr. iki I a. pr. Kr.); trečia, klasikinės ir labiausiai išplėtos teisės (I a. pr.

[1] Autorius linkęs laikytis tradicijos Romą suprasti jos pirmine geografine prasme su idėjų lopšiu Romos mieste ir aplink jį.

Kr. iki III a. po Kr.).; ketvirta, poklasikinį (IV-VI a. po Kr.) (Maksimaitis, 2002, p. 52). „Romėnų teisės plėtra buvo laipsniška ir susijusi su valstybės istorija: Monarchija (753–509 pr. Kr.), Respublika (509–27 pr. Kr.), Principatas (27 pr. Kr. – 284 m.), Dominatas (284 – 565 m.) (Levy, 1938, p. 294).

Baudžiamosios teisės studijų požiūriu šie laikotarpiai, nors ir svarbūs, yra sąlyginiai. Autoriaus nuomone, svarbiausia yra pagrindinių baudžiamosios atsakomybės nuostatų bei pradų idėja ir jos atskleidimas, išryškinimas, baudžiamųjų veikų atskleidimas. Todėl kartais tyrėjai romėnų baudžiamosios teisės raidą apibrėžia supaprastintai ir išskiria tris laikotarpius: primityvioji baudžiamoji teisė, kai baudžia šeimos tėvas (*pater familias*, *paterfamilias*); labiau išvystyta teisė, kai baudimą sprendžia privati baudžiamoji teisė; ir trečiasis periodas – kai baudžia vieša baudžiamoji teisė; „o žiūrint visiškai supaprastintai – laikotarpis, kai nebuvo teismų ir laikotarpis, kai atsirado specialūs teismai“ (Bajram, 2013, p. 4).

Kaip kadaise savo fundamentaliame veikale „Romos baudžiamoji teisė“ rašė Teodoras von Mommsenas, vienas pirmųjų ėmęsis sistemingai išstudijuoti ir aprašyti visą senovės romėnų baudžiamąją teisę, „teisininkai ir istorikai vienodai sutarė, kad neturime tokio dalyko, kaip Romos baudžiamosios teisės mokslas“ (Strachan-Davidson, 1901, p. 219). Kartu jis pripažino, kad „Kaltės ir bausmės idėjos yra senos kaip žmonija ir negimė kartu su baudžiamąja teise... Baudžiamoji teisė prasideda ten, kur despotiška galia bausti ir teisti to, kas ją turi, ribojama valstybės įstatymo arba papročio, galingo kaip įstatymas.“ (Mommsen, 1899, p. 82, cituota pagal Strachan-Davidson, 1901, p. 236). Taigi, susiduriame su veika ir bausme - atlygiu už nusikaltimą, ir valstybės valia riboti atlygį, kerštą, numatyti taisykles, tvarką, kada, kas ir kaip smerktina ir baustina. Šių idėjų užuomazgos gimė ten, kur ir visa Vakarų teisės tradicija.

Patys pirmieji senovės Romos baudimo sistemos bruožai išlieka migloti ir aiškumas kyla tik randantis rašytinių šaltinių. „Baudžiamoji senųjų bendruomenių teisė nėra nusikaltimų teisė; tai neteisybių ir skriaudų teisė... Matyt teisingiau sakyti apie ankstyvąją Romos teisę kad tai teisė, kuri su retomis išimtimis atpažįsta tik skriaudos idėjos esmę; ji neskiria nusikaltimo ir civilinių teisių pažeidimo“ (Aston, 1914, p. 216). Kartu keliama idėja, kad bausmė, kaip pasmerkimas istoriškai galėjo kilti iš aukojimo ir šventinimo (Aston, 1914, p. 215), nes ir pati sąvoka „sankcija“ (*sanctio*) pagal žodžio kilmę susijusi su sąvokomis „*sacratio*“, „*sacer*“ reiškiančiomis pašventinimą (Aston, 1914, p. 215). Romos valstybės kūrimosi laikotarpiu baudimo ir teisingumo procedūros buvo siejamos su pagonių šventikais ir žyniais, o procesas turėjo sakralinių bruožų (Aston, 1914, p. 215; Bajram, 2013, p. 4).

„Ankstyvoji romėnų baudžiamoji teisė yra miglota ir neaiški..., monarchijos laikotarpiu romėnų teisė buvo grindžiama papročiais... dauguma kurių buvo siejama su šeima, todėl nėra nepagrįsta daryti išvadą, kad valstybės vaidmuo laikantis tvarkos ir tradicijų buvo periferinis..., ir jei buvo tam tikri kėsinimaisi, baudžiami valstybės, tai buvo labiau išimtis iš taisyklės; taigi baudžiamoji teisė iš esmės buvo mažiau išplėtota negu civilinė“ (Brazao, 2004, p. 17-18).

Pradinė mintis, išsakyta daugybės tyrėjų tokia: romėnų teisėje, ypač ankstyvuoju jos periodu, baudžiamoji ir civilinė teisė buvo susiliejusi (Tamm, 1997, p. 157). Iš tiesų, tokia pozicija pagrįsta; tik teisingiau ji skamba taip – civilinė ir baudžiamoji teisė dar nebuvo vienareikšmiškai atskirtos. „Romėnų teisė skyrė dvi sąvokas – *crimina* (nusikaltimai) ir *delicta* (privatūs deliktai)“ (Hausmaninger, 1981. p. 331, cituota pagal Nekrošius et al., 2007, p. 255). Kai kurie nusikaltimai, dėl kurių baudžiamosios teisės prigimties dabar nekeliama klausimų, pagal romėnų teisės sistemą buvo civilinių teisių pažeidimai (deliktai): tai vagystė (Nekrošius et al., 1999, p. 11).

„Romėnų teisė lyg ir išskyrė nusikaltimus, apibrėžė baudžiamosios teisės sampratos ribas. Tačiau, kita vertus, kalbant apie tikrąją baudžiamąją teisę, tokią teisės šaką, kokia ji suprantama šiandien, galima pasakyti, kad romėnų teisėje jos nebuvo. „Romėnų teisėje nebuvo tikslaus

nusikaltimo apibrėžimo, baigtinio bausmių sąrašo“ (Pranka, 2012, p. 13-14). Tačiau turime būti atsargūs ir nenueiti supaprastinimo bei neigimo keliu, neieškodami pirminių šaltinių, daryti nepagrįstas, paviršutiniškas išvadas, esą „nebuvo baudžiamojo kodekso, todėl neveikė ir baudžiamosios teisės principas – *nullum crimen, nula poena sine lege*. Visa baudžiamoji teisė tuo metu rėmėsi viena valdžios institucija – valdovu“ (Pranka, 2012, p. 14). Tokia pozicija neteisinga, nepagrįsta, paviršutiniška, ji neatspindi istorinės tikrovės ir teisės idėjų. Būtent šiuo laikotarpiu ir kilo įstatymo, kuriuo baudžiamas tam tikras elgesys, sąmoningas kaltininko poelgis, veika, idėjos, baudžiamumo tik už aiškiai uždraustą veiką, bausmės proporcingumo veikai, kaltės, kaltumo idėjos.

Vienas pirmųjų fundamentalių teisės aktų, įtvirtinęs baudžiamosios atsakomybės nuostatas yra XII lentelių įstatymai (450 m. pr. Kr.). Šie „įstatymai“ (taisyklių rinkinys) dėl savo civilinio pobūdžio retai kada analizuojami iš baudžiamųjų normų pozicijų.[2] Visi kiti senovės Romos baudžiamojo teisingumo laikotarpiai pažymėti atskirų valdovų priimtais (patvirtintais) baudžiamaisiais įstatymais, reguliuojančias konkrečias sritis arba institucijų teisės aktais. „Dėl to, kad teisinis reguliavimas buvo kuriamas skirtinguose amžiuose besikeičiančiomis istorinėmis aplinkybėmis, negalima kalbėti nei apie bausmių sistemos vientisumą, nei apie faktų, veikų įvardinimą“ (Jusztinger, 2016, p. 74).

Svarbu ir tai, kad baudžiamosios normos buvo betarpiškai susijusios ir su procedūrinėmis taisyklėmis.[3] Supaprastintu, schematišku požiūriu, išskiriamu kai kurių tyrėjų, procesas tobulėjo taip: „sakralinis baudžiamasis procesas Romos valstybės kūrimosi laikotarpiu; pažintinis procesas ir provokacija (*provocatio*[4]) ankstyvosios Respublikos laikotarpiu; *quaestiones extraordinariae* (ypatingieji teismai) ir *quaestiones perpetuae* (nuolatiniai teismai); konsulo ir senato baudžiamieji teismai, principato teisėkūra ir imperatoriaus baudžiamieji teismai“ (Imperijos laikotarpiu) (Baijram, 2013, p. 4-5).

Valstybei ir teisei tapus labiau pasaulietine, sutariama egzistavus visuotinę (tautos) teisingumo sistemą (*iudicia populi*), nuolatinius baudžiamuosius teismus (*questiones perpetuae*) ir baudžiamuosius teismus karalystės metu (*cognitio extra ordinem*) (Bajram, 2013, p. 5). Atskirų rūšių baudžiamosioms veikoms vertinti buvo steigiami specialūs nuolatiniai teismai (*quaestiones perpetuae)* kurie buvo kolegialūs ir pritaikyti tirti ir vertinti vienam ar keliems tos rūšies nusikaltimams (*publica judicia)*, pvz., nužudymams, valstybės išvadavimui, valstybinio turto grobstymui (Green, 1999-2000, p. 1096). Teismai buvo kolegialūs, panašūs į prisiekusiųjų teismus, kuriuos sudarė 30 – 60 metų amžiaus Romos piliečiai (Robinson, 1998, p. 324, 326). Kadangi nebuvo policijos ir tyrimo įstaigų sistemos, tvarkos apsaugą atliko piliečiai ir jų bendradarbiavimas, vėliau reguliari kariuomenė (trys miesto kohortos) (Robinson, 1998, p. 324). Nusikalstamų veikų tyrimas ir įvertinimas buvo piliečių reikalas, taip pat ir dalis miesto prefekto veiklos, kaltintojui vėliau suteikta teisė atlikti tyrimą - *inquisitio* (Robinson, 1998, p. 324, 327). Kai kurie veikas numatę įstatymai taip pat numatė jų tyrimo procedūrą.

[2] Trumpą analizę pateikė Vėlyvis su Jonaičiu, pvz., žr. Vėlyvis, S., Jonaitis, M., (2007) „XII lentelių įstatymai: bendrųjų šiuolaikinės teisės principų pradmenys“, *Jurisprudencija,* 11(101), p.39; Vėlyvis, S. Jonaitis, M. (2008) „XII lentelių įstatymai ir kai kurios atskirų šiuolaikinės teisės šakų bei institutų nuostatos“, *Jurisprudencija,* 1(103), p.12.

[3] Dėl straipsnio apimties baudžiamieji procesiniai klausimai aptariami tik bendrais bruožais, kaip įžanga į problemą.

[4] *Provocatio (provoactio ad populum)* – teisė apeliuoti asmeniui, kuris nuteistas aukščiausia bausme. Kai kurių šaltinių teigimu, ši teisė numatyta *Lex Valeria*, 509 m. pr. Kr. (pvz., Mousourakis, 2003, p. 145). Senovės Romoje, skirtingai nuo šių dienų sąvokos „provokacija“ (kurstymas, lenkimas nusikalsti), terminas *provocatio* turėjo tik pozityvią, teigiamą reikšmę.

Romėniškosios baudžiamųjų normų sistemos bruožai ir kilmė

Romoje nebuvo baudžiamosios teisės šiuolaikiniu supratimu - kaip atskiros teisės šakos, teisės srities, reguliavimo sistemos, arba baudžiamumo ir kriminalizavimo sistemos. Nusikaltimais padarytos žalos klausimai didele dalimi buvo sprendžiami privataus kaltinimo tvarka: *ius privatum* apėmė asmeninę, turto civilinę ir dalinai baudžiamąją teisę, o procedūra, užtikrinant šias teises buvo privatus procesas (*iudicium privatum*). Baudžiamoji teisė ir civilinė teisė nebuvo aiškiai atskirtos, todėl daugybė veikų, kurios šiuolaikiniu supratimu būtų baudžiamosios, romėnų supratimu buvo laikomos deliktais – civilinių teisių pažeidimais, už kuriuos buvo taikomos pusiau baudžiamosios sankcijos. Šiuolaikiniu supratimu romėnų baudžiamoji teisė buvo laisvas įvairių įstatymų, numatančių baudžiamąsias veikas rinkinys, nesusietas į vieną kodifikaciją (Green, 2000, p. 1096).

„Norint suprasti romėnų baudžiamąją teisę svarbu suprasti dualizmą visose jos dalyse... Baudžiamajai teisei, kuri yra padalinta į privačią ir viešą teisę, labai svarbos dvi esminės sąvokos *crimen* ir *delictum*... šios sąvokos reiškia neteisėtą aktą, kuris pažeidžia įsipareigojimus, numatytus privačioje teisėje *(delictum)* arba viešojoje teisėje *(crimen)*. Dėl Romos teisei būdingo dualizmo šalia egzistuoja baudžiamoji viešoji teisė ir baudžiamoji privati teisė. Skirtumas glūdi tame, kieno interesai pažeisti konkrečiu atveju“ (Frydek, 2010, p. 69). *Crimen* bendrąją prasme – bet koks aktas, kuris neteisėtas ir baudžiamas, o *Crimine alqm accusare* reiškia kaltinti ką nors nusikaltimo padarymu (tą patį reiškia ir *accusare*) (Frydek, 2010, p. 69). Šios sąvokos sudaro romėnų baudžiamosios teisės pagrindą.[5]

Atkreiptinas dėmesys, kad nėra labai aiškios ribos ir tarp pavojingų veikų, jų sąvokų, o jas numatant įstatymuose neegzistavo pavojingumo kriterijus šiuolaikiniu supratimu. Todėl reikia vengti kategoriškų išvadų ir apibendrinimų. Tyrėjai taip pat pabrėžia - apie romėnų baudžiamąją teisę negalima spręsti remiantis vien šiuolaikinės teisės samprata ir mums įprastomis sąvokomis (Alexander, 1984, p. 522). Dėl šių priežasčių pačių romėnų nurodytas skirtumas tarp *ius publicum* ir *ius privatum* nebūtinai reiškia baudžiamosios ir civilinės teisės atskyrimą (baudžiamoji teisė nebūtinai ir ne visada priklauso *ius publicum,* o terminas *civis* (pilietis) dažnai reiškia sąsają su piliečiais, o ne kokį nors „viešą“ dalyką); būtų klaida manyti, kad kiekvienas Romos įstatymas ar procedūra yra grynai civilinė arba grynai baudžiamoji (Alexander, 1984, p. 522).

Romėnų baudžiamajai teisei nebuvo būdinga vienalytė kriminalizacija – skirtingais laikotarpiais, skirtingi subjektai leido aktus, nustatančius veikas, tų aktų apimtį, tačiau įstatymų leidėjas nebuvo vienareikšmis ir nebuvo suprantamas taip, kaip dabar (pvz., tautos susirinkimai, Romos senatas, pretorių ediktai, imperatorių konstitucijos) (Maksimaitis, 2002, p. 41-44). „Romėniškosios sistemos grožis buvo tas, kad pretoriai nustatė aiškias pagrindines taisykles, kurios laikas nuo laiko galėjo būti išplėtojamos, kurios buvo sukurtos mokslingų ir meistriškų teisininkų ir galiausiai kodifikuotos tokių pat vyrų ir palaikomos veiksminga imperine sankcija“ (De Villiers, 1918, p. 419). Teigiama, kad romėnų „baudžiamasis įstatymas niekada nebuvo tikslus taisyklių ir sankcijų rinkinys, numatantis aiškias bausmes už jų padarymą. Tai buvo nurodymų sistema tiems, kurie vykdė įstatymą, kuriems buvo leista tam tikra veiksmų ir sprendimų platuma ir kurie buvo laisvi nuspręsti dėl bausmių, sunkinančių aplinkybių ir sušvelninti sprendimą esant lengvinančių aplinkybių“ (Mommsen, 1899, p. 44, cituota pagal Green, 2000, p. 1097).

[5] Civiliniai pažeidimai buvo vadinami *delicta, delicta minor, maleficia.* Tačiau nusikaltimas išimtinais atvejais galėjo būtų įvardytas ne tik *crimen*, bet ir *maioribus delictis*, kaip nurodyta Digestuose (Dig. 48, 19, 5, 2) – toks pažeidimas, kuris pavojingas visai romėnų tautai.(Frydek, 2010, p. 70).

Nors nebuvo baudžiamosios teisės ir baudžiamojo teisingumo kodifikuotos sistemos, negalima sakyti, kad baudžiamojo teisingumo sistemos nebuvo. Ji buvo tokia, kokia užtikrino to raidos laikotarpio valstybės poreikius ir kurią nulėmė romėnų visuomenės socialinė sankloda: laisvieji Romos piliečiai, svetimšaliai asmenys ne-piliečiai (*peregrini*), vergai, tradicinis individualizmas, piliečio turtinių teisių ir interesų apsaugos prioritetas prieš kitas vertybes, stipri patriarchalinės šeimos struktūra su šeimos tėvo (*pater familias*) absoliučia valdžia ir autoritetu bei kitos priežastys. Nusikaltimo, kaip viešo blogio samprata senovės Romoje plito labai lėtai, baudžiamasis įstatymas reguliavo tik nežymią santykių dalį, o didelę dalį sudarė kitos socialinės kontrolės sistemos.

Kaip apie romėnų baudžiamąją teisę rašė V. Stankevičius, pirmas svarbus bruožas – asmenų kategorija, kuri sudarydavo šeimą, klausė šeimos galvos neribotos jurisdikcijos; jai priklausė ir baudimas už įvairius nusižengimus. Šiai jurisdikcijai priklausė visi vaikai, moterys, vergai ir iš dalies išlaisvintieji (*libertini*), o tai sudarė didžiąją visuomenės dalį (Stankevičius, 1932, p. 566). Šeimos galvos valdžia turėjo absoliutų pobūdį ir išskirtinę vietą visuomenėje, jos įtaka buvo svarbi formuojantis pačiai valstybei ir visuomenei, ji buvo „plati iki pat gyvybės ir mirties teisės visiems namiškiams ir tebeėjo vienu iš pagrindinių Romos visuomenės ramsčių“ (Stankevičius, 1932, p. 566). Namiškių santykiai su pašaliniais šeimai asmenimis galėdavo likti šeimos jurisdikcijos viduje, „vergų ir vaikų atžvilgiu šeimos galva galėjo išsirinkti – arba pačiam sumokėti už jų padarytą žalą, palikus bausmę kaltajam paskirti arba išduoti kaltąjį nukentėjusiajam“ (Stankevičius, 1932, p. 566). Kita absoliučios valdžios atmaina, – taip pat ir bausti už neteisėtus veiksmus, – buvo kariuomenės vado valdžia. Ši valdžia buvo absoliuti pavaldžių asmenų atžvilgiu, ir plati kitais atžvilgiais, nes provincijos ir taikos metu buvo valdomos karine tvarka. O taikos metu „miesto sienose laisviems ir visateisiams romėnų piliečiams magistratūra taikydavo plačiai suprantamą priverčiamąją teisę *coercitio*, pagal kurią buvo taikomos ir baudžiamosios priemonės (Stankevičius, 1932, p. 566).

Baudžiamaisiais įstatymais buvo reguliuojama labai siaura sritis, visateisio romėnų piliečio nusikaltimai padaryti miesto sienose taikos metu kitam visateisiam piliečiui arba pažeidžiančių itin svarbius visuomeninius interesus, todėl „romėnų baudžiamosios teisės plačiąją to žodžio prasme, tiktai nežymi atsitiktinė ir subsidiarinė dalis teatsispindėdavo įstatymuose ir jeigu kitų tautų įstatymuose senuosius teisės paminklus sudaro išimtinai baudžiamieji kodeksai, kur privatinės ir viešosios teisės normų arba nėra, arba jos skęsta baudžiamosios teisinės medžiagos masėje, tai Romoje baudžiamajai teisei nuskirtas daug nežymesnis, trečialaipsnis, galima pasakyti, net atsitiktinis vaidmuo: iš XII lentelių tiktai dvi tėra paskirtos baudžiamajai teisei, Institucijose nieko nėra apie ją, Digestuose iš penkiasdešimt knygų dvi tėra jai paskirtos“ (Stankevičius, 1932, p. 567). Romėnų teisininkus ir teisės kūrėjus pirmiausia skatino esminė mintis – nustatyti piliečių tarpusavio teises ir pareigas, suskirstyti jų įtakos sferas (Stankevičius, 1932, p. 561). Esminė teisės paskirtis buvo piliečio teisių užtikrinimas, individualistinio teisinio subjektiškumo įtvirtinimas, o ne kolektyvinė visuomenės idėja, kas ir nulėmė baudžiamosios teisės antraeilį vaidmenį. Todėl „savo pagrindu romėnų baudžiamoji teisė buvo lyg ir privatinės teisės tęsinys ir papildymas: reguliuodama privačius ginčus dėl turto, valstybė čia pat reguliuoja ir privačius ginčus dėl padarytų skriaudų...; šia prasme *delicta privata* statomi prieš *delicta publica*, viešojo pobūdžio nusikaltimams, baudžiamiems kriminalinio proceso tvarka“ (Stankevičius, 1932, p. 568).

Teisės aktai, numatantys baudžiamumą. Nusikaltimo sąvoka ir ribos

Senojoje romėnų teisėje nebuvo griežto principo *nullum crimen sine lege* įtvirtinimo (šis principas išsikristalizavo ne anksčiau kaip aštuonioliktajame-devynioliktame šimtmečiuose

(Levy, 1938, p. 292). Tačiau pastebima, vėlyvoji Romos respublika buvo būtent tas laikas kai šio principo užuomazgos formavosi (Levy, 1938, p. 297).

Romėnų baudžiamoji teisė buvo išskaidyta atskirose normose, atskiruose specialiuose įstatymuose: „materialiai Romos baudžiamoji teisė ligi paskutinių dienų liko ne tiktai kaip eilė atskirų sudėčių, griežtai apibrėžtų, specialių, nesiduodančių generalizuoti, bet ir kaip eilė atskirų įstatymų, iš kurių kiekvienas turėjo savo tendencijų ir savo tam tikro pobūdžio“, ir „Baudžiamajai teisei buvo būdingas partikuliarizmas“ (Stankevičius, 1932, p. 572-573).

Pagrįsta teigti, kad pirmosios rašytinės nuostatos dėl baudimo ir baudžiamosios atsakomybės atspindi XII lentelėse (451-449 m. pr. Kr.). Nors ir kuklios, baudimo normos ir ribos egzistuoja už kelias pagrindines veikas, taip pat nustatytos atsakomybės nekilimo, šalinimo sąlygos. Vėliau, respublikos laikotarpiu, po to – ir imperijos laikotarpiu atsirado nemažai įstatymų, nukreiptų baudžiamosiomis priemonėmis spręsti konkrečių, laikmečiui bei problemai aktualių kėsinimųsi.

Nusikaltimas yra *crimen* (daugiskaita – *crimina*) – veika, kuri kenkia visuomenei ir valstybei, kuri persekiojama viešuoju kaltinimu - *accusatio*; tuo tarpu *delictum* – privačių teisių pažeidimas.[6] Ilgainiui plečiantis viešajai baudžiamajai teisei nusikaltimai įvardijami kaip *crimen publicum*, o anksčiau žinomi privačios teisės pažeidimai *delictum* tampa *crimen privatum* (Bartošek, 1989, p. 67). Nėra vienos ir aiškios klasifikacijos, egzistuoja įvairių nuomonių, nes priminių šaltinių stokojama, žinojimo spragos papildomos hipotetinėmis galimybėmis, kurios įpinamos į bendrą sistemą. Nemažai žinių semiamasi iš vėlesnėse epochose parašytų šaltinių, kurie tik atspindi istorinę patirtį, parašyti vėliau, nei buvo taikomi tikrieji įstatymai.[7]

Apibrėžiant nusikaltimų *(crimen)* rūšis buvo priimami specialūs įstatymai – *leges* (vienaskaita - *lex*). Šie įstatymai buvo skirti konkrečiai veikai kriminalizuoti, numatyti baudimą už ją (pvz., *lex Calpurnia de repetundis* – Kalpurnijaus įstatymas dėl kyšininkavimo, 149 m. pr. Kr.; *Lex Cornelia de sicariis et veneficiis* – Kornelijaus įstatymas dėl žudikų ir nuodytojų, apie 80 m. pr. Kr., *Lex Cornelia de falsi* – Kornelijaus įstatymas dėl klastojimų, Imperatoriaus Augusto *Lex Iuli de adulteriis* – įstatymas dėl svetimavimo (Stankevičius, 1932, p. 571). Su šiais įstatymais ne tik buvo sprendžiami materialinės baudžiamosios teisės – kriminalizavimo, bausmės nustatymo – klausimai, bet įtvirtinami ir procesiniai aspektai: speciali procedūra, steigiami specialūs teismai (Stankevičius, 1932, p. 572). Dauguma nusikaltimų turėjo savo rūšinius pavadinimus, paprastai pagal veikos esmę, ir tai atsispindėjo įstatymo pavadinime – *adulterium, ambitus, falsum, homicidium, incestum, lenocinium, paricidium, peculatus, perduelllio, plagium, stellionatus, vis* (Bartošek, 1989, p. 67). Kaip dėl normų apimties, taip ir dėl terminų pažymėtina, kad jie nėra visada tikslūs ir vienareikšmiai, jie priklauso nuo

[6] *Crimen* reiškė ir nusikaltimą, ir kaltinimą (-us). Kitos svarbios sąvokos – *reus:* kaltininkas, kaltinamasis *(rea* jei moteriškos giminės*); delator:* senovės Romoje prokuroras, kaltintojas arba „įskundėjas“ (asmuo, kreipęsis dėl nusikaltimo), teisme šis asmuo buvo pristatomas; *causa:* kaltinamojo motyvas ir jo atskleidimas teisme; *defensio:* gynyba ir jos pasirodymas teismo metu; *relatio:* priešiniai kaltinamojo kaltinimai kaltintojui; *iudex, iudicium:* teisėjas, jo vaidmuo teisme ir nuosprendis, pripažinimas kaltu, pasmerkimas *(condemnatur);* (romėniškų procesų aprašymas, pagal romėnų istoriko Tacito analus, žr. pvz., Thomas, J. W. (1993), “Roman Criminal Law and Legal Narrative in the Neronian Books of the Annals of Tacitus”, Dissertations. 3288. p6. https://ecommons.luc.edu/luc_diss/3288

[7] Pavyzdžiui, remiamasi Digestais, kurie parašyti ypač vėlai – tada, kai pačios Romos (Vakarų Romos) jau nebuvo kaip savarankiško valstybinio darinio, buvo likusi tik Rytų Romos imperija (Urbanavičiūtė, 2009, p. 101). Pavyzdžiui *lex Cornelia de Falsis* 81 m. pr. Kr. Originalus tekstas dingęs, o tai, kas likę – rekonstruota iš Justiniano *Digestų* (Green, 2000, p. 1096). Digestų veikų išdėstymas pateikiamas 48 knygoje (Digest of Justinian: Liber XLVIII, thelatinlibrary.com/justinian/digest48.shtml)

laikmečio, lotynų kalbos ypatybių, taip pat ir nuo vertimo, konteksto, tyrėjo pasirinktos pozicijos pagal šiuolaikinę baudžiamąją teisę, kaip atskaitos tašką.

Laikoma, kad nėra labai aiškios ribos tarp respublikos laikotarpio įstatymų leidybos numatytų nusikaltimų (*crimina ordinaria*) ir imperatorių sprendimais numatytų nusikaltimų (*crimina extraordinaria*). Romėnų jurisprudencijoje nebuvo paplitusi aiški ir konkreti nusikalstamų veikų ir jų sudėčių klasifikacija, ypatingas dėmesys baudimo teisės klausimams nebuvo teikiamas (Bartošek, 1989, p. 67). Magistratai turėjo valdžios teisę (*imperium*) kvalifikuoti veikas savo nuožiūra ir skirti už jas bausmes taip pat savo nuožiūra. Kai kurių autorių teigiama, kad be imperatoriaus išleistų įstatymų kaip baudžiamosios teisės šaltiniai buvo pripažįstami papročiai ir praktika (Bartošek, 1989, p. 67).

Pagrindinės, dažniausios veikos

Aptariant konkrečias veikas reikia turėti galvoje kai kurių iš jų dvejopą - civilinį ir baudžiamąjį teisinį - pobūdį. Straipsnyje pateikiamos dažniausios, atskirais įstatymais numatytos veikos, egzistavę plačiu senovės Romos gyvavimo laikotarpiu.[8]

Furtum. Bene geriausiai žinoma ir galimai seniausia nusikalstama veika iš senosios romėnų baudžiamosios teisės yra *furtum* (pažodžiui lotyniškai – „vagystė“). Tai turtinis nusikaltimas, kuris didele dalimi atitinka šiuolaikinę vagystę (Girard, 1932, p. 24). Kaip pastebėta tyrėjų, *furtum* ilgainiui išsiplėtė ir apėmė beveik visus pasikėsinimus į turtą (Stankevičius, 1932, p. 569). *Furtum* veika tapo platesnė nei vagystė ir apėmė ne tik daikto paėmimą (*furtum rei*), bet ir neteisėtą naudojimąsi daiktu, kaip juo naudotis nepriklauso ar nesutarta - *furtum usus* ir *furtum posesionis* (Girard, 1932, p. 25; Bajram, 2013, p. 7). Tam pritaria kiti šiuolaikiniai tyrėjai (Garoupa & Gómez, 2005, p. 9).

Furtum, kaip turtinei veikai nustatyti buvo svarbūs elementai – noras pasipelyti (*contrectacio fraudulosa*) ir neteisėtumo sąmonė (*animus furandi*), kad daiktas priklausytų kuriam nors asmeniui (*invite domino*) ir kad daiktas būtų paimtas prieš savininko valią; be to, jis turėjo būti kilnojamasis *(res mobiles)*. *Furtum usus* – ėmimas iš svetimo daikto naudos, kuriai asmuo neturi teisės (depozito laikytojas, kuris pasisavina daiktą), ar pasiskolinęs daiktą asmuo naudoja jį taip, kaip pagal sutartį naudoti negali (Girard, 1932, p. 26-27). Dar išskiriamas motyvas užvaldyti daiktą, padaryti savu – *lucrandi causa* (lot. „vardan naudos gavimo“). *Furtum* sukeldavo skundo teisę – *actio furti*, kuria galėjo pasinaudoti nukentėjęs asmuo prieš nusikaltėlį (Girard, 1932, p. 26-27). Prieš tai, savininkas turėjo teisę iškelti ginčą dėl daikto sugrąžinimo (c*ondictio furtiva*), o daiktą turintis asmuo turėjo teisę ginčyti tokį reikalavimą (Bajram, 2013, p. 7).

Furtum, pasireiškęs kaip vagystė (daikto pagrobimas) dar skirstytas į *furtum manifestum*, kai kaltininkas pagautas ir *furtum nec manifestum*, kai kaltininkas nežinomas (Girard, 1932, p. 26-27). Šios aplinkybės laikytos svarbiomis, nes akivaizdžios vagystės atveju daikto savininkas patiria daugiau skriaudos ir kančios, taigi nusipelno ir didesnio atlygio.[9]

[8] Kadangi veikos atsiradę skirtingais laikotarpiais, skirtingų įstatymų pagrindu, autorius jų negrupuoja pagal kėsinimosi objektą, dalyką, kitus šiuolaikinius požymius, taip pat nesilaiko jų eiliškumo pagal abėcėlę, nes baudžiamajai teisei tai nei būtina, nei būdinga; veikos išdėstytos autoriaus nuomone pagal jų senumą, dažnumą, aktualumą teisės istorijos studijoms. Autorius taip pat laikosi nuomonės, kad šios veikos nagrinėtinos ne vien kaip civiliniai deliktai (žr., pvz., Nekrošius et. al, 2007, p. 256-260).

[9] Išskiriamos ir kitos vagystės rūšys – *furtum conceptum* (kai daiktas rastas pas vagį prie liudytojo), *furtum oblatum* (kai vogtas daiktas rastas paslėptas ne pas vagį), *furtum lance et licio* (vogtas daiktas rastas oficialios kratos metu vagies namuose), *furtum prohibitum* (kai vagis neleido daryti kratą namuose), *furtum non exibitum* (kai vagis nerodė vogto daikto, kuris vėliau buvo rastas), *furtum balnearium* (vagystė viešosiose pirtyse), *furtum domesticum* (namų vagystė, padaryta šeimos nario). Nuo šių rūšių priklausė baudos dydis – keletą kartų viršijantis vogto daikto

Rapina – plėšimas, arba vagystė su užpuolimu ir smurtu (Garupa & Gomez, 2005, p. 3), kartais apibūdinamas ir kaip banditizmas, arba banditiškas užpuolimas, padarytas gaujos (Bajram, 2013, p. 8).

Stellionatus – klastojimo ir apgaulės nusikaltimas (*stellio* - lot. driežas, padaras, romėnų supratimu simbolizavęs klastą) (Biscotti, 2011, p. 3), susijęs su piktavališkumu, slaptumu, sumanumu, gudrumu ir apgaule. Papildomai, šis nusikaltimas ir kitos klastojimo - *crimina falsi* - formos buvo numatytos *Lex Cornelia de falsi* – Kornelijaus (Sulos) įstatymas dėl klastojimų. Šis nusikaltimas susijęs ir su *fraus* – apgaulės motyvu (*fraus* buvo specifiškai suprantamas kaip priežastis, motyvas, tačiau ne nusikaltimas pats savaime), bei tyčia apgauti kitus - *fraudationis causa*; ši konstrukcija nevisiškai atitinka šiandienio sukčiavimo aktus (Biscotti, 2011, p. 3). Savarankiška veika buvo ir apgaulės nusikaltimas - *dolus malus*, arba apgaulingų priemonių naudojimas kito žmogaus elgesiui paveikti (Girard, 1932, p. 46-47). Egzistavo ir atmaina - *crimen fraudati vectigalis* – tyčinis žalos padarymas valstybei nuslepiant mokesčius, mokėjimus ar duokles. Šiuolaikiniu požiūriu sukčiavimas ir apgaulė buvo išskaidyti į įvairaus masto ir įvairiose srityse padaromas veikas.

Iniuria (injuria) - „neteisėtumas“, nuoskauda, arba įžeidimas, - dažnai pasitaikiusi ir itin plačiai traktuota veika (Giltaj, 2018, p. 23). Šią sąvoką apėmė įžeidimas, kuris turėjo būti dažniausia „neteisėtumo“ atmaina pagal *lex Cornelia de iniuriis*. Pasak tyrinėtojų, prie *iniuria,* kaip įžeidimo atmainos galėjo būti priskirti ir fiziniai sužalojimai arba kitam asmeniui priklausančio vergo išplakimas (kaip savininko įžeidimas), arba bet koks veiksmas, užtraukiantis pažeminimą, o įžeidimo būdas taip pat turėjo teisinės reikšmės. Teigiama, kad kaip *iniuria* (nuoskauda) buvo ir sąnario sulaužymas (*membrum ruptum*), kaulo sulaužymas (*os fractum*) ir „paprastos nuoskaudos, kurias mūsų nuomone sudarė lengvi smurtai, smūgiai į veidą ir šiaip smūgiai“ (Girard, 1932, p. 22). Dėl šių veikų galėjo būti paduodamas skundas. Teigiama, kad vėliau *Lex Cornelia de injuris* diktatorius Kornelijus Sula nuo kitų nuoskaudų atskyrė smūgius ir įsiveržimus į būstą *(puksare, verberarre, vi domum introire*), tikslu iš jų padaryti viešuosius nusikaltimus (Girard, 1932, p. 24). *Iniuria* buvo laikomas ir gyvo ar negyvo žmogaus įžeidimas, reputacijos menkinimas, ir dėl tokios veikos buvo galimas skundas privatinės teisės tvarka (*actio injuriarum)* (de Villiers, 1900, p. 251). Ulpianas apibrėžė *iniuria* kaip „bet ką, kas daroma ne pagal teisę“ (Dig. 47.10.1: „*[O]mne enim, quod non iure fit, iniuria fieri dicitur*“). *Iuniuria* buvo reikalaujamas noras padaryti įžeidimą – šmeižimo ir kitais *iniuria* veikos atvejais reikėjo nustatyti norą šmeižti elgtis neteisėtai – *animus iniuriandi* (de Villiers, 1918, p. 412-413).

„*Iniuria* buvo ilgo tobulinimo produktas ir iki to laiko, kai buvo įtrauktas į *Corpus iuris civilis,* jis galėjo apimti užpuolimus su lazda ar akmeniu, įsibrovimą į namus, šmeižtą, įsibrovimą į svetimą teritoriją, neteisėtą įkalinimą, žalas, padarytas kito asmens gyvūno ir žalas, kurios atsirado asmenims, apsistojusiems viešose užeigose. Ji apėmė į visumą daugybę veikų, kurios mūsų akimis yra visiškai skirtingos ir savarankiškos“ (Helmholz, 2001, p. 37-38). Teigiama, kad su *iniuria* atsirado ir priežastingumo samprata – *damnum iniuria datum* – žala padaryta neteisėtumu, dėl neteisėtų veiksmų; teisininkai sąvokai *iniuria* suteikė ir kitą savarankišką prasmę, kad „žala padaryta neteisėtu būdu“ *(damnum iniuria datum).*[10] Ši papildoma sąvokos prasmė ribojo atvejus, kada asmuo galėjo būti kaltinamas, t. y. atvejus, kai kaltininkas sukėlė žalą ir ją sukėlė neteisėtai (Frier, 1988, p. 488).

vertę. Jei buvo pagrobiami naminiai gyvuliai, priklausomai nuo jų kiekio nusikaltimas buvo įvardijamas kaip *abigeatus*, o ne *furtum* (Bajram, 2013, p. 9).

[10] *Damnum iniuria datum* dažnai nurodoma ir kaip savarankiška veika, jos turinį siejant su žalos turtui padarymu, pvz., Bajram, 2013, p. 10; Girard, 1932, p. 35, Nekrošius et al. 2007, p. 259, kt.

Maiestatis, arba *maiestas (majestas),* taip pat *maiestatis imminutae* (*lasae, violatae*) – veikos, nukreiptos prieš pareigūnus ir įstaigas (tribūnus, magistratus), imperatorių (Dyjakowska, 2013, p. 25, 35), taip pat ir pačią valstybę - valstybės išdavimas, ginkluotas sukilimas, maištas, kaip nusikaltimas numatytas *Lex Apuleia* 103 pr. Kr., po to papildytas Sulos *lex Cornelia de maiestate* 81 pr. Kr., ir jam įsteigtas specialus teismas (*quaestio). Majestas* buvo susijęs ir su *perduellio,* nes jos abi buvo valstybės išdavimo veikos, kurios pasak tyrėjų geriausiai atsekamos dėl kaltinimų gausos (Greenidge, 1895, p. 240). *Maiestas* veikos buvo numatytos ir *lex Julia de majestate,* kaip nurodyta Digestuose (48, 4) (Dyjakowska, 2013, p. 25, 35). Šios veikos - viešosios baudžiamosios teisės pavyzdys (Dyjakowska, 2013, p. 31). Valstybės išdavimas (kurį Ulpianas vadina *Perduellio*) apima ginkluotų ginklais arba akmenimis vyrų susirinkimą mieste arba kiti veiksmai, priešingi bendram būviui (*adversus rem publicam)* (Greenidge, 1895, p. 237).

Repentundarum – neteisėto atlygio vykdant pareigas reikalavimas, taip pat ir kyšio priėmimas, numatytas *lex Calpurnia de repetundis* – Kalpurnijaus įstatymas dėl kyšininkavimo, 149 m. pr. Kr. (Stankevičius, 1932, p. 571).

Plagium – arba *crimen legis Fabia de plagiariis,* reiškė laisvo žmogaus pagrobimą turint tikslą jį paversti vergu arba vergo iš savininko pagrobimą, laisvės varžymą laisvam žmogui arba įkalbėjimą vergą palikti savo savininką (*plagiarius* arba *plagiator* reiškė „asmenybės pagrobėją“; iš čia daug vėliau kilo kūrinio autoriaus tapatybės vagystės pavadinimas); (Bajram, 2013, p. 11; Brown, 2016, p. 17; Digestų 48.15.0.).

Peculatus – numatytas *lex Iulia de peculatus* priimtas imperatoriaus Augusto apėmė viešųjų lėšų užvaldymą, valstybės turto pagrobimą, įskaitant turtą, skirtą aukojimui (*res sacrae*) (Amielańczyk, 2012, p. 12, 18). Ši veika apėmė ir viešųjų įrašų klastojimą, neteisėtą pasinaudojimą viešuoju pinigų gaminimo aparatu, valstybės tauriųjų metalų vertės mažinimą (Amielańczyk, 2012, p. 16).

Homicidii, homicidium – nužudymas, gyvybės atėmimas, veika padaryta tyčia; *paricidium* – tėvų nužudymas. Nors šiais laikas atrodo akivaizdus tokios veikos baudžiamumas, senovės Romoje buvo kiek kitaip. Manoma, kad gyvybės atėmimai iš pradžių „buvo labiau šeimos reikalas ir iki Principato laikotarpio jie buvo šeimos galvos (*paterfamilias*) arba savininko (ar globėjo) jurisdikcija“ (Brazao, 2004, p. 28). Vėliau nužudymus apėmė specialus įstatymas dėl žudikų ir nuodytojų - *Lex Cornelia de sicariis et veneficiis*, nuo 81 B.C. ir kuris apėmė ne vien nužudymus, bet ir juos sukėlusius nuodijimus, padegimus (Mara, p. 44, 48). Pavyzdžiui, įvairių nuodų pardavimas buvo griežtai baudžiamas pagal *lex Cornelia de sicariis et veneficis* (Kornelijaus įstatymą dėl žudikų ir nuodytojų), t.y. šie veiksmai buvo vertinami kaip nužudymas (Notari, 2016, p. 66). „Pagal *Corpus Juris civilis homicidium* nusikaltimas nurodytas Digestuose 48. 8, ir 9. 16, o *D* 48. 9 ir *C 9.* 17, nurodytas ir *parricidium* (tėvų nužudymas, *pater familia* nužudymas) nusikaltimas, kuris vertintas kaip savarankiška veika (*sui generis)*“ (Marshal, 1896, p. 232). Neatsargus gyvybės atėmimas nebuvo laikomas nusikalstamu pagal *Lex Cornelia* (Marshal, 1896, p. 235). Tokia veika nebuvo laikomas išvarytojo, pasmerktojo gyvybės atėmimas, arba gyvybės atėmimas naktiniam vagiui (*fur nocturnus*), padarytas ginties būsenoje. Netyčinis gyvybės atėmimas galėjo sukelti tik civilines teisines pasekmes (Bartošek, 1989, p. 144).

Vis – prievartos nusikaltimas (Bartošek, 1989, p. 328); tai veika, pasireiškusi kaip fizinis užpuolimas ir pirmą kartą savarankiška veika tapęs pagal *lex Lutatia*, paskelbtą 70 pr. Kr. Šis įstatymas numatė ir ginkluotą užpuolimą, kaip *vis* rūšį. Su *vis* susijęs *metus* – grasinimas, nors buvo numatytas kaip atskira nusikalstama veika (Girard, 1932, p. 40-41).

Stuprum – seksualinės privartos veika. Iššaginimo ir seksualinės prievartos nusikaltimų vertinimas buvo nevienareikšmis: prievartinis lytinis santykiavimas taip pat buvo ir *vis* atmaina

(Nguyem, 2006, p. 83). Kitais atvejais iššaginimas, seksualinis prievartavimas galėjo būti laikomas *stuprum* - kurį apėmė bet koks gašlus ar netradicinis seksualinio pobūdžio aktas, taip pat pažįstamo asmens iššaginimas, viliojimas, homoseksualūs santykiai ir smurtinis iššaginimas (Nguyem, 2006, p. 83). Su seksualine sfera susiję kitos veikos – *adulterium,* arba svetimavimas (neištikimybė); pagal *lex Julia de adulteriis* buvo laikomi seksualiniai santykiai su ištekėjusia moterimi, kuriai būdingas socialinis statusas. Veika *lenocinium* reiškė naudos gavimą – sąvadavimą - iš *adulterium* arba *stuprum,* ir atsirado vėlyvojoje imperijoje, kad būtų uždraustas sąvadavimas (Robinson, 1998, p. 329). Vėlesniuoju Romos gyvavimo laikotarpiu seksualinius nusikaltimus apėmė ir *raptus* – iššaginimas, pagrobimas ir viliojimas nekaltų merginų ar moterų. Iššaginimas galėjo būti ir *iniuria* atmaina – kaip pasikėsinimas į skaistybę (Nguyem, 2006, p. 83). Iššaginimo bylose reikalavimas nustatyti žinojimą ir norą - *sciens dolo malo* buvo būtinas atsakomybei kilti. Iššaginimas buvo baudžiamas sunkiausia bausme – kas reiškė mirties bausmę, ištrėmimą arba asmens teisinio statuso (laisvo Romos piliečio teisių) praradimą (Nguyem, 2006, p. 83).

Ambitus – rinkiminis kyšininkavimas ir įtakojimas rinkimų, arba rinkiminės korupcijos atmaina. Tokia veikia įtvirtinta apie 181 pr. Kr. ir įkurtas specialus teismas ją vertinti. Vėlesniais pakeitimais išplėsta nusikaltimo sudėtis, kad būtų apimta ne tik balsų pirkimas už pinigus, bet ir pramogų teikimas, rėmėjų samdymas ir kitos organizuotos paramos formos (Lintott, 1990, p. 1). Artima veika - *crimen sodaliciorum* – prekiavimas rinkėjų balsais.

Annonae (*lex Julia de annona*) – dirbtinis maisto kainų didinimas (Bartošek, 1989, p. 59) ir kiti veiksmai, kuriais siekiama padidinti Romai tiekiamo maisto produktų kainas, neteisėti spekuliaciniai veiksmai. Imperatorius Augustas sukūrė nusikalstamą veiką, pagal kurią buvo baudžiamas trukdymas Romos grūdų tiekimui nepagrįstai juos kaupiant ar kitais būdais trukdant jų pristatymui, prieinamumui bei kainos išpūtimas (spekuliacija). *Annona* apėmė platesnę veikų sampratą, galėjo apimti ir kitų maisto produktų tiekimą Romai ar kitam miestui (Erdkamp, 2016).

Be jau įvardytų veikų atskirais įstatymais ir atskirais valstybės gyvavimo laikotarpiais buvo kriminalizuotos ir kitos, pvz., *calmuniae* – nekalto žmogaus apkaltinimas nusikaltimu, dar žinomas kaip *falsa accusatio* pagal *lex Remmnia* (Bartošek, 1989 p. 59).

Išvados

Senovės Roma, gyvavusi nuo jos įkūrimo 753 m. pr. Kr. iki Vakarų Romos imperijos žlugimo 476 metais, o po to Rytų Romos imperatoriaus Justiniano Didžiojo kodifikavimo apie 530 m., sukūrė ir vėlesnėms kartoms paliko labiausiai ištobulintą ir išsamią pasaulietinę teisės sistemą antikos laikais. Ši teisės sistema siejama ir su Vakarų teisės istorijos pradžia, o mūsų modernioji teisė ir teisinė mąstysena didele dalimi suformuota Romėnų teisės. Didžiąją romėniškosios tradicijos dalį sudaro civilinė teisė. Dėl šių priežasčių Lietuvoje studijuojama Romos teisė išimtinai civilinės teisės požiūriu. Romėnų teisėje, ypač ankstyvuoju jos periodu, civilinė teisė apėmė didžiąją dalį baudžiamųjų nuostatų. Ilgainiui atsiranda skirstymas į privačius ir viešus deliktus, o vėliau – ir atskirais įstatymais numatytos nusikalstamos veikos.

Todėl senovės Roma įdomi ir baudžiamosios teisės studijų požiūriu, šios srities negalima ignoruoti. Būtent Romos respublikos laikotarpiu atsirado pirmieji įstatymai, numatę rašytines baudžiamąsias nuostatas. Šiuo laikotarpiu noras apsaugoti visuomenę nuo pavojingų kėsinimųsi, o iš kitos pusės - apsaugoti laisvą pilietį ir jo interesus nuo teisių varžymo, vėliau ir nuo valstybės galios, pradeda formuoti ir šiuolaikinius baudžiamojo teisingumo sistemos principus. Šiuo laikotarpiu galima rasti ir pirmuosius *nulllum crimen sine lege* pradus, kurie aktualūs ir šiuolaikinėje Lietuvos baudžiamojoje teisėje.

Vienas pirmųjų fundamentalių teisės aktų, įtvirtinęs baudžiamosios atsakomybės nuostatas yra XII lentelių įstatymai (450 m. pr. Kr.). Kiti senovės Romos baudžiamojo teisingumo laikotarpiai pažymėti atskirų valdovų priimtais (patvirtintais) baudžiamaisiais įstatymais, reguliuojančias konkrečias sritis, arba institucijų teisės aktais. Šiuose įstatymuose įvardijamos pačios veikos, bet dažnai nėra aiškios ribos tarp gimininių pavojingų veikų, neegzistavo pavojingumo kriterijus šiuolaikiniu supratimu, nebuvo vienalytės kriminalizavimo praktikos. Vertinant šias veikas reikia vengti kategoriškų išvadų ir apibendrinimų, apie romėnų baudžiamąją teisę spręsti remiantis šiuolaikinės baudžiamosios teisės samprata.

Nusikaltimas pagal romėnų tradiciją - *crimen* (daugiskaita – *crimina*), tai veika, kuri kenkia visuomenei ir valstybei, kuri persekiojama viešuoju kaltinimu – *accusatio.* Plečiantis viešajai baudžiamajai teisei nusikaltimai įvardijami kaip *crimen publicum*, o anksčiau žinomi privačios teisės pažeidimai *delictum* tampa *crimen privatum.* Šios nuostatos ilgainiui evoliucionavo iki mums suvokiamų teisės šakų.

Dauguma nusikaltimų turėjo savo rūšinius pavadinimus, paprastai pagal veikos esmę – *adulterium, ambitus, falsum, homicidium, incestum, lenocinium, paricidium, puculatus, perduelllio, plagium, stellionatus, vis.* Kai kurios veikos, tokios kaip kėsinimaisi į turtą (*furtum*), šiuolaikiniu supratimu laikomi ir civilinės, ir baudžiamosios teisės dalyku.

Pagrindinės, dažniausios veikos – *furtum, iniuria, vis, maiestas, repentundarum, plagium, peculatus, homicidium (paricidium), stuprum, ambitus, annonae, stellionatus, calmuniae* numatytos atskiruose įstatymuose ir aiškintos plačiai, baudžiamajai teisei nebuvo būdingas itin griežtas įstatymo traktavimas. Veikas aprašę įstatymai numatė pagrindinius jų požymius, todėl taip pradėjo formuotis nusikaltimo sudėties požymių nustatymo reikalavimas, rašytinio įstatymo aiškinimo tradicija, būdingi šiuolaikinei baudžiamajai teisei.

Literatūra

1. Alexander, M. C. (1984) ‘Compensation in a Roman Criminal Law,’ *University of Illinois Law Review,* 3, p522
2. Amielańczyk, K. (2012) ‘Peculatus – Several Remarks on the Classification of the Offence of Embezzlement of Public Funds in Roman Law’, *Studia Ceranea,* 2, p12
3. Aston, W. D. (1914) ‘Problems of Roman Criminal Law,’ *Journal of the Society of Comparative Legislation* 13, Part 2, p216
4. Bartošek, M. (1989) *Rimskoje pravo. Poniatija terminy, opredelenija*, Moskva
5. Bajram, E. K. (2013) ‘Offence against Property in Roman Law,’ *Iustinianus Primus Law, Review 4*, p5
6. Biscotti, B. (2011) Debtor’s Fraud In Roman Law, An Opportunity For Some Brief Remarks On The Concept Of Fraud, *Fundamina,* 17 (2), p2,3
7. Brazao, M. (2004), ‘Who’s Your Daddy? Explaining The Rise Of Roman Criminal Law’, *Hirundo*, p17
8. Brown, J. (2016) ‘Plagium: An Archaic And Anomalous Crime’ https://strathprints.strath.ac.uk/69662/1/Brown_JR_2016_Plagium_an_archaic_and_anomalous_crime.pdf)
9. Domingo, R. (2017) ‘Roman Law: basic concepts and values’, *SSRN Electronic Journal, January* 2017 DOI: 10.2139/ssrn.2989010, https://www.researchgate.net/publication/318389613.

10. Dyjakowska, M. (2013) *Crimen laesae maiestatis. A study of Roman law influences in old Poland*. Publications of the Faculty of Law, Canon Law and Administrationof the John Paul II Catholic University of Lublin. Wydawnictwo KUL, Lublin
11. Frydek, M. (2010) 'Terminology of Roman Criminal Law - Crimen et Delictum,' *Journal on European History of Law 1*, 1, p 69
12. Frier, B. W. (1988) 'Prototypical Causation in Roman Law,' *Loyola Law Review 34*, 3, p488
13. Green, S. P, (2000) 'Deceit and the Classification of Crimes: Federal Rule of Evidence 609 (A)(2) and the Origins of Crimen Falsi', *90 J. Crim. L. & Criminology* 1087, p1096
14. Giltaij, J. 'The Lex Cornelia De Iniuriis And "Hyperlinks" In Roman Law' *Fundamina*, 24, 2.
15. Girard, P. F. (1932) '*Romėnų teisė. Teisės mokslų biblioteka'*, 17, II t. Vytauto Didžiojo universiteto teisių fakulteto leidinys. Kaunas, p24
16. Garoupa N. & Gómez, F. (2005) 'Paying the Price for Being Caught: the Economics of Manifest and non-Manifest Theft in Roman Criminal Law', *InDret,* 1, p3, 9
17. Greenidge, H. J. (1895) 'Conception of Treason in Roman Law,' *Juridical Review 7*, 3, p240
18. Jusztinger, J. (2016) 'Dogmatics of Criminal Law and the Roman Jurisprudence,' *Journal on European History of Law 7*, 1, p74
19. Levy, E. (1938) 'Statute and Judge in Roman Criminal Law', *13 Wash. L. Rev. & St. B.J. 291*. Available at: https://digitalcommons.law.uw.edu/wlr/vol13/iss4/2 p292
20. Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. (2007) *Romėnų teisė*. Vilnius, Justitia
21. Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. (1999) *Romėnų teisė*. Vilnius, Justitia
22. Helmholz, R. H. (2001) 'The Roman Law of Blackmail,' *Journal of Legal Studies 30*, 1, p37-38
23. Lintott, A. (1990) 'Electoral Bribery in the Roman Republic." *The Journal of Roman Studies* 80, p16. https://doi.org/10.2307/300277
24. Mara, T. 'Considerations Regarding The Evolution Of The Criminal Legislation In The Roman Law', p35-53. https://publicatii.uvvg.ro
25. Mousourakis, G. (2003) *The historical and Institutional context of Roman Law*. Ashgate
26. Notari, T. (2016) 'Some Remarks on the Issue of Suicide in Roman Criminal Law,' *Journal on European History of Law 7*, 2, p66
27. Nguyen, N. L. (2006) 'Roman Rape: An Overview of Roman Rape Laws from the Republican Period to Justinian's Reign,' *13 Mich. J. Gender & L. 75.* Available at: https://repository.law.umich.edu/mjgl/vol13/iss1/3
28. Maksimaitis, M. (2002) *Užsienio teisės istorija*. Vilnius
29. Marshall, T. W. (1896) 'Homicide in the Roman Law,' *Law Magazine and Law Review 21*, no. 3, p232

30. Robinson, O. F. (1998) 'An Introduction to Roman Criminal Law' *De Jure 31*, 2, p324, 326

31. Strachan-Davidson, J.L. (1901) 'Mommsens's Roman Criminal law,' *English historical Review* for April, p219. Downloaded from http://ehr.oxfordjournals.org/ at University of Bath Library & Learning Centre

32. Stankevičius, V. (1932) 'Atsakingumo principas romėnų teisėje.' *Teisių fakulteto darbai*. Red. A. Janulaitis. VI tomas, Vytauto didžio universiteto teisių fakulteto leidinys. Kaunas, p566

33. Pranka, D. (2012) *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas

34. Tamm, D. (1997) 'Roman Law and European Legal History'. Copenhagen

35. Thomas, J. W. (1993) 'Roman Criminal Law and Legal Narrative in the Neronian Books of the Annals of Tacitus'. Dissertations. 3288. https://ecommons.luc.edu/luc_diss/3288

36. Zimmermann, R (2007), 'Roman Law and European Culture,' *New Zealand Law Review,* 2: 341-372, p11

37. Vėlyvis, S., Jonaitis, M. (2007) 'XII lentelių įstatymai: bendrųjų šiuolaikinės teisės principų pradmenys', *Jurisprudencija*, 11(101), p39

38. Vėlyvis, S., Jonaitis, M. (2008) 'XII lentelių įstatymai ir kai kurios atskirų šiuolaikinės teisės šakų bei institutų nuostatos', *Jurisprudencija*, 1(103), p12

39. Urbanavičiūtė, G. (2009) *Jurisprudencija, kaip romėnų teisė šaltinis*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas

40. De Villiers, M. (1918) 'Roman Law of Defamation,' *Law Quarterly Review 34*, 4:412-419, p419

41. De Villiers, M. (1900) 'The Roman Law of Defamation,' *Cape Law Journal 17*, 3:245-269, p251

42. Wessels, J. (2003) *Baudžiamoji teisė, bendroji dalis*. Vilnius

43. https://oxfordre.com/classics/view/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-346)

44. Erdkamp, P. (2016), '*Annona (grain)*' https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199381135.013.8000 Published online: 07 March 2016

45. Digestų 48 knyga, Digest of Justinian: Liber XLVIII, thelatinlibrary.com/Justinian/digest48.shtml

FEATURES OF ANCIENT ROMAN CRIMINAL LAW

Laurynas PAKŠTAITIS
Mykolas Romeris University

Summary

The article deals with the questions about ancient Roman criminal law and its origins. As these questions are relevant to modern law studies there is lack of discussion in Lithuanian law. If much attention is paid to Roman civil law and the history of law, the questions of the genesis of criminal justice are seldom of interest. Thus in Lithuania the law of ancient Rome is almost exclusively regarded as a civil law. The knowledge of history allows to understand the origins and conditionality of legal norms and provides valuable insights, as well as reveals the layers of this intangible property. As it is described in the history of law, ancient Roman law is the most perfect legal system in the ancient world, unified and all-encompassing. The richest legal culture has developed on the basis of this law which has long become property of all mankind. The question of the criminal law of ancient Rome is interesting because the civil law of ancient Rome is studied extensively. The provisions of old Roman civil law have not lost their meaning even after several millennia. As research shows there was no such thing as Roman criminal law in a modern understanding. There was no separate branch of law, area of legal regulatory system or centralized system of criminalization or penalization. However, during the early Roman period, then republic of Rome the system of criminal justice as we understand it today as an independent mechanism began to take shape. The author presents the separation of the concepts of the crimina (crimes) and delicta (private torts), the dual concept of Roman criminal law. The author mentions one of the first fundamental legal acts that established the provisions of criminal liability, i.e. The Laws of Twelve Tables as well as features and peculiarities of criminal proceedings, the process of iudicia populi, permanent courts or questiones perpetuae and courts during the times of kingdom, cognitio extra ordinem. The author presents the provisions of the criminal law of ancient Rome from different periods, examples of individuals laws as well as different criminal acts such as furtum, iniuria, vis, maiestas, repentundarum, plagium, peculatus, homicidium (paricidium), stuprum, ambitus, annonae, stellionatus, calmuniae.

Keywords*: ancient roman criminal law, criminal law of ancient Rome, furtum, vis, rapina, raptum.*